

Türkiye’de Yapılan Dindarlık-Bağımlılık Çalışmalarının Yöntemsel Analizi

A Methodological Analysis of Religious-Addiction Studies Conducted
in Turkey

Orhan GÜRSU – Burak Salih SELÇUK

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi, orhangursu@akdeniz.edu.tr,
Orcid ID: 0000-0002-7478-371X

Yüksek lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi
ABD, a.burakselcuks@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-3023-5823

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi – Date Received	29 Nisan / April 2021
Kabul Tarihi – Date Accepted	16 Eylül / September 2021
Yayın Tarihi – Date Published	20 Eylül / September 2021
Yayın Sezonu	Temmuz – Ağustos - Eylül
Pub Date Season	July – August - September

Atf / Cite as: Gürsu, O.-Selçuk, B. S. (2021), Türkiye’de Yapılan Dindarlık-Bağımlılık Çalışmalarının Yöntemsel Analizi/An Methodological Analysis of Religious-Addiction Studies Conducted in Turkey. Turkish Academic Research Review, 6 (3), 1133-1150. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/64962/930109>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Türkiye’de Yapılan Dindarlık-Bağımlılık Çalışmalarının Yöntemsel Analizi

Orhan GÜRSU – Burak Salih SELÇUK

Öz

Modern zamanların salgını olarak anılmaya başlayan bağımlılıktan pek çok kişi muzdarip. Salgın derecesine ulaşan, bağımlılığın hem tanımlanması hem de tedavisi oldukça güçlükler barındırmaktadır. Bu zorlukların yanında gün geçtikçe bağımlılık türlerine yeni bağımlılık türleri de eklenmektedir. İnsanın bağımlılık geliştirebileceği şeylerin sayısı bir hayli fazladır. Din, çeşitli ahlak, inanç ve ibadet kurallarından oluştuğu için, bu kurallarla birlikte inançlıların hayatlarına, davranışlarına ve içinde buldukları ilişkiler ağına etki eder. Dolayısıyla din ve bağımlılık arasında, temelde dinin zarar verici davranışları yasaklamasından dolayı bir ilişki vardır. Bu ilişki çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarla incelenmektedir. Türkiye’de bağımlılık ve dindarlık çalışmaları son çeyrek yüzyıldır giderek artmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık araştırmalarının eğilimlerini ortaya koymak ve yöntemsel açıdan bu araştırmaların özelliklerini tespit etmektir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Çalışmanın verileri doküman analizi yöntemi kullanılarak elektronik ortamda, YÖK Tez Merkezi, DergiPark ve Google Akademik web sayfaları üzerinden elde edilmiştir. Elde edilen verilen içerik analizi ve betimsel analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiş ve analiz edilmiştir. Elde edilen çalışmalar; çalışmanın türü, çalışmanın yapıldığı yıl, çalışmada kullanılan yöntem, çalışmada kullanılan veri toplama tekniği, çalışmada araştırılan bağımlılık türü, çalışmanın yapıldığı anabilim dalı, çalışmanın yayımlandığı dergi, açılarından incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda; yapılan çalışmaların en fazla makale türünde olduğu, en fazla 2019 yılında yayın yapıldığı, en çok konu edinilen bağımlılık türünün madde bağımlılığı olduğu, çalışmalarda en fazla nicel yöntem kullanıldığı, çalışmalarda kullanılan örneklem türlerinde tesadüfi ve amaçlı örneklem türlerinin öne çıktığı, çalışmaların en fazla akademik dergilerde yayımlandığı ve dergilerin çeşitlilik gösterdiği, çalışmaların en fazla Din Psikolojisi anabilim dalında yapıldığı verilerine ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Dindarlık, Bağımlılık, Doküman incelemesi, İçerik Analizi, Din Psikolojisi

A Methodological Analysis of Religious-Addiction Studies Conducted in Turkey

Abstract

Many people suffer from the addiction which has started to be called as the epidemic of the modern era. Both the description and treatment of addiction which has reached the level of epidemic encompasses many difficulties. Besides the

difficulties, day by day many more addictions are being added to the existing ones. The number of things that one can be addicted to are quite a lot. Religion consists of various belief and worship-related ethical rules; beside these rules religion influences believing people’s lives, behaviour and the network of relationships. Therefore, there is a relationship between religion and addiction, mainly because of religion prohibits harmful behaviors. This relationship is examined by conducted by studies various researchers. Religiosity and dependence studies in Turkey last quarter-century has been increasing.

The purpose of this study metological analysis of studies on religiosity and dependence between years 1998-2020 was carried out in Turkey. In this study, document analysis, one of the qualitative research methods, was chosen as the method of the research. In this study, document analysis was used as data collection method and data were obtained electronically, through the web pages of YÖK Tez Center, DergiPark Akademik and Google Scholar. Content analysis and descriptive analysis were used to evaluate the findings. Studies was conducted as the Type of the study, the year of the study, the method used in the study, the data collection technique used in the study, investigated type of addiction in the study, the department in which the study was conducted, the journal published by the study, were examined. In the results of working; The type of studies carried out was the most articles, the most published was in 2019, the most addressed addiction was substance addiction, the most quantitative method was used in the studies, the sample types used in the studies were random and purposeful, and the studies were published in academic journals the most. And magazines are diverse and studies are conducted mostly in the Department of Psychology of Religion

Keywords: Religiosity, Dependence, Document Analysis, Content Analysis, Psychology of Religion.

Structured Abstract

Many people suffer from the addiction which has started to be called as the epidemic of the modern era. Both the description and treatment of addiction which has reached the level of epidemic encompasses many difficulties. Besides the difficulties, day by day many more addictions are being added to the existing ones. The number of things that one can be addicted to are quite a lot. Addiction is a desire felt towards people, things or a being which is impossible to prevent, it is being under the yoke of another force unwillingly and it is a pathological state about individuals’ cognitive activities (Gürsu, 2018; Uzbay, 2009).

Addictions are classified into two basic types: alcohol – substance addictions and behavioural addiction. Types of addictions can be divided into many subsections under these headings. Types of addictions have been presented in categories in Table 1. Alcohol and substance addictions are subdivided into sections such as: cigarette (tobacco), alcohol, weed, synthetic material, volatile substance and opioid addiction (Ögel, 2018). On the other hand behavioural addictions are as follows: shopping, gambling, eating, television, mobile phone, internet (social media and online sex addiction) and work addiction (Eryılmaz ve Deniz, 2019; Gürsu, 2018; Gürsu, 2016a).

Religiosity is a developmental concept that leads one to perform religiously positive things, motivates one to conduct behaviour that adheres to ethical norms; demonstrates loyalty to one’s creator and affects individuals internally at various levels (Tokur, 2018). As religiosity structurally consists of many beliefs and rituals,

the answers to the questions of how and why religiosity is performed and the influential factors have been searched all along. These are considered the extent of religiosity (Köse ve Aytan, 2014).

Religion, religiosity and spirituality are inter-related, complex concepts which are difficult to define. The development of religion and spirituality in terms of psychology of religion can be investigated in two categories; traditional definitions and the modern-era definitions. Traditional definitions were seen as related, not so different from each other and would be used interchangeably as an alternative to one another. They see religion as a general concept which includes spirituality under its roof. On the other hand the modern approaches which claim that religion and spirituality are different and cannot be used interchangeably tend to define religion as a closed and even negative concept. There is no common definition of religion that all agree upon. Generally, religion is defined as substantive and functional. Substantive definitions of religion define religion in terms of its relationship with the sacred. Whereas functional definitions define it in relation to its objectives which incorporate into people's lives (Zinnbauer ve Pargament, 2013).

Religion consists of various belief and worship-related ethical rules; beside these rules religion influences believing people's lives, behaviour and the network of relationships (Uysal 2005). Religion requires people to stay away from situations and behaviour (i.e. addictions) that would harm them (Ögel, 2018). Ethical principles that community expect from people and behavioral patterns that religion preaches to people are similar. In other words, religions expect ethical behaviour from people. In the studies relating to religion and addiction it has been stated that religious rituals and spirituality can be used in the treatment of addiction (Jarusiewicz, 2000). Protection of one's life, possessions, privacy (including sexual security) and faith which are described as the purpose of religion requires believers to act carefully towards potential threats directed to these elements. Addictions damage one's both physical and mental health, way of thinking, understanding and perception. It also harms people financially and diverts people to illegal ways, it causes problems in terms of protection of one's sexual security (Martı, 2018). Hence religion can be considered as a subdivision which helps the prevention and treatment of addiction.

This study is searching for the answers to these questions:

What kind of topics have been studied in terms of addiction and religiosity in Turkey and the analysis of various studies in this area? What are the variations in methodologies of researches conducted in Turkey with regards to religion and addiction? The studies relating to religion and addiction has been increasing in the last quarter of last century. A methodological analysis of the studies undertaken about religion and addiction in Turkey between 1998 and 2020 has been conducted in this study. The studies are investigated in terms of the type of the research, the year in which the study took place, methodology, data collections techniques, the type of addiction searched in the study, the field of study, the publication in which the study is published. In this study, document analysis, one of the qualitative research methods, was chosen as the method of the research. In this study, document analysis was used as data collection method, content analysis and descriptive analysis were used to evaluate the findings.

In the results of the study; The most common study type carried out was found as the articles, the most of the publications came out in 2019, the most addressed addiction was substance addiction, the most common method was the quantitative method in the studies researched, the most common sample types used in the studies were random and purposeful, and the studies were mostly published in

various academic journals and magazines and studies are conducted mostly in the Department of Psychology of Religion.

Giriş

Modern zamanların salgını olarak anılmaya başlayan bağımlılıktan pek çok kişi muzdariptir. Salgın derecesine ulaşan, bağımlılığın hem tanımlanması hem de tedavisi oldukça ciddi güçlükler barındırmaktadır. Bu zorlukların yanında gün geçtikçe bağımlılık türlerine yenileri eklenmekte, insanın bağımlılık geliştirebileceği unsurların sayısı bir hayli artmakta ve bu bağımlılık yapıcı unsurların bazıları insanların daha hızlı bir şekilde bağımlı olmasına neden olabilmektedir (Kuss ve Griffiths, 2020; Ögel, 2018).

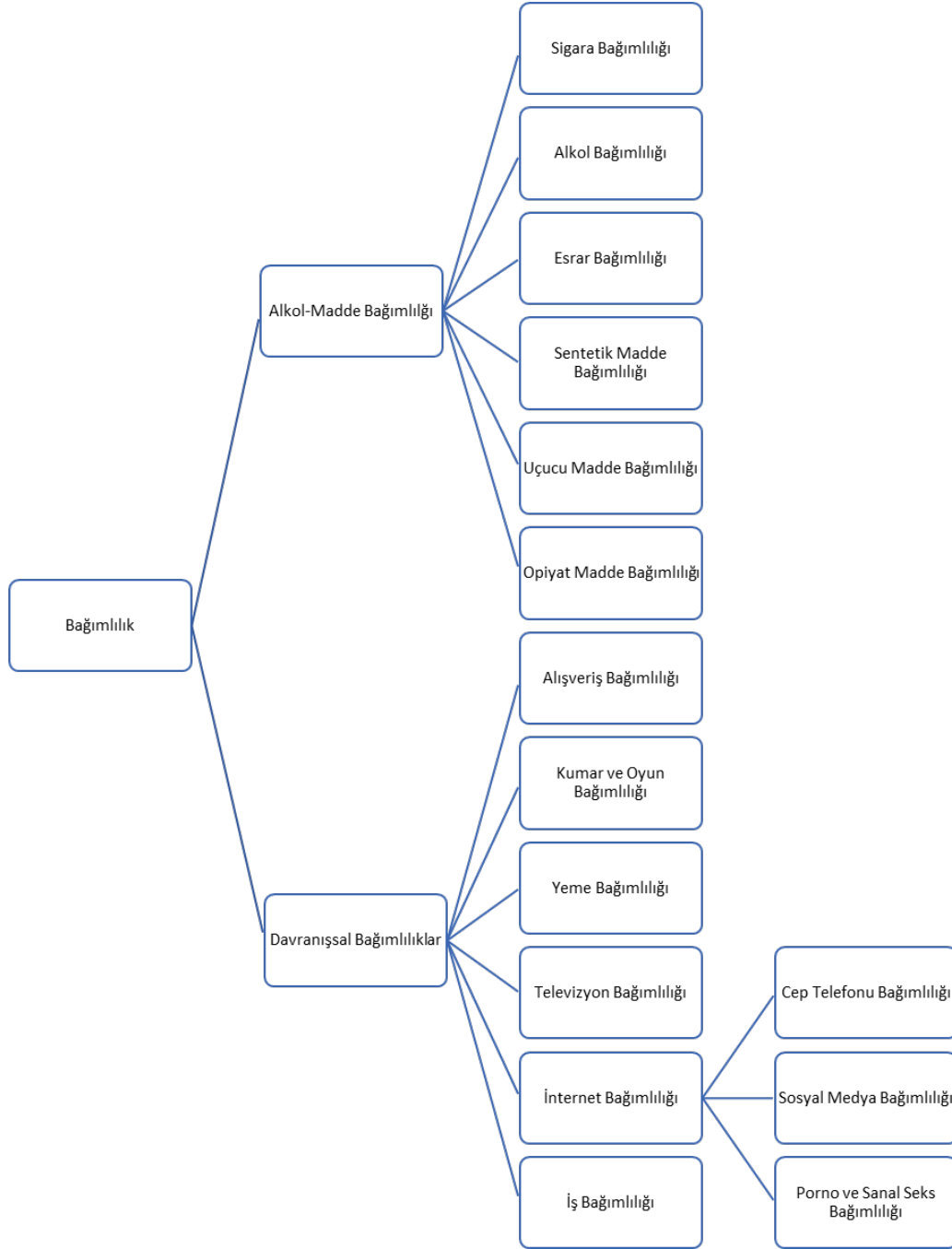
Türkiye’de 2018 yılında TUBİM (Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi) tarafından kesitsel bir çalışma yapılmıştır. Toplamda 42.754 kişi ile yüz yüze yapılan görüşme sonucunda yayınlanan rapora göre; yaşam boyu tütün ve tütün ürünleri kullanım oranı %47 (20.201) bulunmuştur. Yaşam boyu alkol kullanım oranı %22,1 (9436), uyuşturucu madde kullanım sonuçlarına göre ise hayatlarında en az bir kez madde kullanma oranı %3,1’dir (1.338). En yoğun madde kullanma yaş grubu 14-35 yaş grubudur (%65). Türkiye’de uyuşturucuyla mücadele için kamu harcama oranları 2017’de 936, 194, 110 Türk lirası iken 2018 yılında 936, 194, 424 Türk lirası olmuş, 2017 yılına oranla %45,6 oranında artmıştır (Narko, 2018).

Öte yandan TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması’na göre, ülkemizde 2020 yılında internete erişim oranı %79, evde internete erişim imkanı ise %90,7 olduğu tespit edilmiştir (TÜİK, 2020). Verilerden hareketle 21. yy’da gelişen internet teknolojisinin hayatımızın her anına dahil olmaya başladığı ifade edilebilir. Ne var ki gelişen teknoloji yeni bağımlılık türlerini ortaya çıkartarak, uykusuzluk, depresif eğilimler ve sosyal uyum bozukluklarına neden olabilmektedir. (Gürsu, 2018a).

Bağımlılık, kişilere, nesnelere ya da bir varlığa duyulan engellemesi imkânsız arzu, istemsizce başka bir iradenin boyunduruğu altına girme ve insanların bilişsel aktivitesiyle ilgili patolojik bir haldir (Uzbay, 2009). Bağımlılık kavramı her ne kadar madde bağımlılıkları ile sınırlı şekilde yaygın olarak kullanılsa da günümüzde egzersiz, seks, kumar oynama, video oyunları, alışveriş, obezite ve internet kullanımı gibi pek çok davranış, bağımlılık kapsamında değerlendirilmektedir (Griffiths, 1997). Bağımlılıklar temelde iki başlık altında sınıflandırılarak incelenmektedir: alkol- madde bağımlılığı ve davranışsal bağımlılıklar. Bu iki başlık

altında yer alan birçok bağımlılık çeşidinin olduğu görülmektedir. Şekil 1’de bağımlılık çeşitleri sınıflandırılmış şekilde verilmektedir:

Şekil 1. Bağımlılık Çeşitleri

Madde bağımlılıkları; sigara (tütün) bağımlılığı, alkol bağımlılığı, esrar bağımlılığı, sentetik madde bağımlılığı, uçucu madde bağımlılığı, opiyat madde bağımlılığı olarak ayrılmaktadır (Ögel, 2018). Davranışsal bağımlılıklar ise; alışveriş bağımlılığı, kumar bağımlılığı, yeme bağımlılığı, televizyon bağımlılığı, internet bağımlılığı (cep telefonu, sosyal medya ve porno/pornografi bağımlılığı), iş bağımlılığı şeklinde ayrılmaktadır (Eryılmaz ve Deniz, 2019; Gürsu, 2018a; Gürsu, 2016).

Bağımlılıkla mücadelede din ve maneviyat önemli bir rol oynamaktadır. Dindarlık, kişiyi dinin olumlu kıldığı şeyleri yerine getirmeye yönlendiren, davranışlarını ahlaka göre düzenlemesi bakımından motive eden; kişinin yaratıcısına bağlılığını ifade eden, insanlara içsel olarak değişik düzeylerde etki sahasına sahip olan, gelişimsel bir kavramdır (Tokur, 2018). Dindarlık yapı itibarıyla birçok inanç ve uygulamadan oluştuğu için dindarlığın nasıl ve niçin yaşandığını, hangi etmenlerin etkili olduğuna dair sorulara cevap arana gelmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar dindarlığın boyutları olarak ifadesini bulmaktadır (Köse ve Ayten, 2014). Din, çeşitli ahlak, inanç ve ibadet kurallarından oluşmaktadır, bu kurallarla birlikte din, inançlıların hayatlarına, davranışlarına ve içinde buldukları ilişkiler ağına etki etmektedir (Uysal 2005).

Din bireyin kendisine ve diğerlerine zarar verici durum ve uygulamalardan uzak durmasını istemek suretiyle bağımlılık ve diğer anti sosyal davranışlara karşı koruyucu bir işlev görmektedir (Gürsu, 2018b). Çok sayıda çalışma din veya maneviyatın olumlu sağlık göstergeleri ile bağlantılı olduğunu göstermektedir (Connors ve diğ., 2006; Rounding ve diğ., 2012; Saparo, Roslizawaty ve Munire, 2010). Bununla birlikte alkol ve uyuşturucu madde kullanan bağımlılarda dindarlığın en azından alkol veya madde kullanım oranını düşürdüğünü gösteren çalışmalar da mevcuttur. Özellikle de dini hizmetlere daha sık katılan ve özel duayla meşgul olanlarda alkol veya madde kullanım düzeyi düşmektedir (Brome ve diğ., 2000; Koenig, George, Meador, Blazer ve Ford, 1994; Gorsuch, 1995; Pardini ve diğ., 2000; Karşlı, 2019). Din veya maneviyatın, bağımlılığın tedavisinde etkili olduğu kadar bağımlılıklara başlamayı engellemede de koruyucu/önleyici bir işlevinin olduğu belirtilmektedir (Gürsu, 2020). Başka bir ifadeyle madde kullanımı ve diğer riskli davranışların önlenmesinde inancın önemli bir etkisi vardır (Saparo, Roslizawaty ve Munire, 2010). Ayrıca yapılan araştırmalarda din ve bağımlılık

ilişkisi için dini ibadetlerin ve maneviyatın bağımlık tedavilerinde de kullanılabileceği ifade edilmektedir (Jarusiewicz, 2000).

Dinin temel gayesi olarak belirtilen canın, malın, akıl, ırzın ve inancın korunması, inananlar tarafından bu unsurlara gelecek olan her türlü tehde karşı dikkatli davranmalarına yol açar. Bağımlılıklar insanın hem ruhsal hem bedensel sağlığını, düşünme yapısını, anlayış ve kavrayışını bozmaktadır. Ayrıca insanlara maddi olarak da zarar vermektedir ve insanları gayri meşru yollara saptırıp ırz unsurunu korunması noktasında sorun çıkarmaktadır (Martı, 2018). Dolayısıyla din, bu beş ilkeyi korumaya çalışırken bağımlılıkların önlenmesi ve tedavi edilmesi noktasında bağımlılık için yardımcı bir unsur olarak görülebilir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık araştırmalarının eğilimlerini ortaya koymak ve yöntemsel açıdan araştırmaların özelliklerini tespit etmektir. Bu doğrultuda ülkemizde 1998-2020 yılları arasında din, maneviyat ve bağımlılık ilişkisi çerçevesinde yapılan araştırmalar ele alınıp incelenmiştir. Bu çerçevede çalışmanın problemini şu sorular oluşturmaktadır:

1. Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık araştırmalarının konu dağılımı nasıldır?
2. Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık araştırmalarının yöntemleri nasıl çeşitlilik göstermektedir?
3. Ne tür örneklem kullanmıştır? Örneklem grupları kimlerden/hangi materyallerden oluşmaktadır? Hangi veri toplama ve analiz yöntemleri kullanılmıştır?
4. Çalışmaların yapıldığı bilim alanları nasıl dağılım göstermektedir?
5. Araştırmaların yapıldığı yıllar nasıl dağılım göstermektedir?
6. Çalışmalar nerelerde yayınlanmıştır?

Yöntem

Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi olarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme; “derinlemesine araştırma yapabilmek amacıyla çalışmanın amacı bağlamında bilgi açısından zengin durumların seçilmesidir” (Büyüköztürk vd., 2012) şeklinde tanımlanmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinde örneklem büyüklüğü, veri toplama esnasında araştırmacının karşılaştığı durumlar ve araştırmaya yönelik ilk düzey bilgilendirici değerlendirmelerle oluşturulur (Baltacı, 2018).

Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Türkiye’de yapılan tüm bağımlılık ile din ve maneviyat arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise veri tabanları üzerinden yapılan taramalar sonucunda ulaşılan ve 1998 ile 2020 arasında yayınlanan 36 çalışma oluşturmaktadır.

Veri Toplama ve Analiz

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Analize dahil edilecek çalışmanın belirlenmesinde izlenen yöntem ise şöyledir: Bağımlılık temelde davranışsal ve madde bağımlılığı olarak iki ana başlığa ayrılmış, daha sonra bu başlıklar alt başlıklara ayrılmıştır. Bağımlılığın ana başlıkları ve alt başlıkları anahtar kavram olarak belirlenmiştir. Bu anahtar kavramlar elektronik ortamda, YÖK Tez Merkezi, DergiPark Akademik ve Google Akademik web sayfaları üzerinden taratılmış ve elde edilen veriler analize tabi tutulmuştur.

Çalışmanın bulguları içerik analizi ve betimsel analiz kullanılarak elde edilmiştir. Betimsel analiz, toplanan verinin daha önceden belirlenmiş temalara göre sınıflandırmak, düzenlenmiş verileri yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunmak ve gerekirse de bulguları neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilip karşılaştırılmasını amaçlamaktadır (Baltacı, 2019). Tümevarımcı bir yöntemi olan içerik analizi araştırılan olgu veya olayın kaynağına odaklanır. Toplanan tanımlayıcı ve detaylı verilerden hareket ederek probleme ilişkin temalar keşfetme, elde edilen verileri düzenli ve anlamlı şekle dönüştürme, kuram oluşturma çabası içindedir (Baltacı, 2019). Bu çalışmada incelenen çalışmanın türü, çalışmanın yapıldığı yıl, çalışmada kullanılan yöntem, çalışmanın örneklemini, çalışmada kullanılan veri toplama tekniği, çalışmada araştırılan bağımlılık türü, çalışmanın yapıldığı anabilim dalı, çalışmanın yayınladığı dergi kitap ve kitap bölümü açılarından incelenmiştir.

Bulgular

1. Çalışmanın Türü

İncelemeye konu olan çalışmalar “çalışma türleri nelerdir?” sorusunun cevabı olarak Tablo 1’de çalışmaların türüne göre sayıları bulunmaktadır.

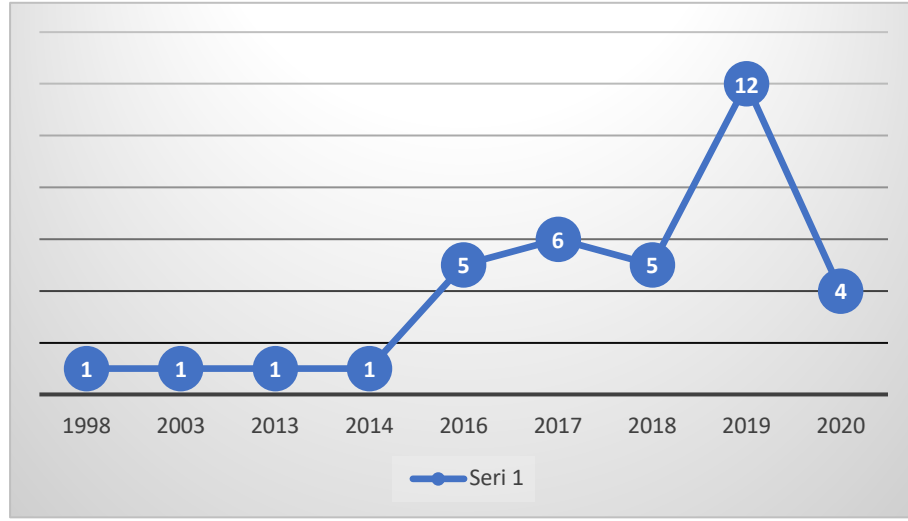
Tablo 1. Çalışmaların Türlerine Göre Dağılımı

Makale	18
Tez	11
Kitap	1
Bildiri	3
Kitap Bölümü	3
Toplam	36

Tablo 1 incelendiğinde Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık araştırmalarının toplam otuz altı tane olduğu görülmektedir. Çoktan aza doğru otuz altı çalışmanın on sekizi (%50) makale türündedir. On bir (%30,5) çalışma tez olarak yayımlanmıştır, tezlerden on tanesi yüksek lisans tezi, bir tanesi doktora tezidir. Bildiri olarak yayımlanan çalışma sayısı üç (%8,3) tür. Kitap Bölümü olarak da üç (%8,3) çalışma vardır. Kitap olarak yayınlanan çalışma sadece bir (%2,7) tanedir. Bu sonuçlara göre Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık araştırmaları en çok makale, en az ise kitap şeklinde yayımlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

2. Çalışmanın Yayınlandığı Yıl

Çalışmalar “hangi yıllarda yapılmıştır? Hangi yıllarda daha fazla çalışma yapılmıştır?” sorularının cevabı olarak Şekil 2’de çalışmaların yıllara göre dağılımı verilmektedir.

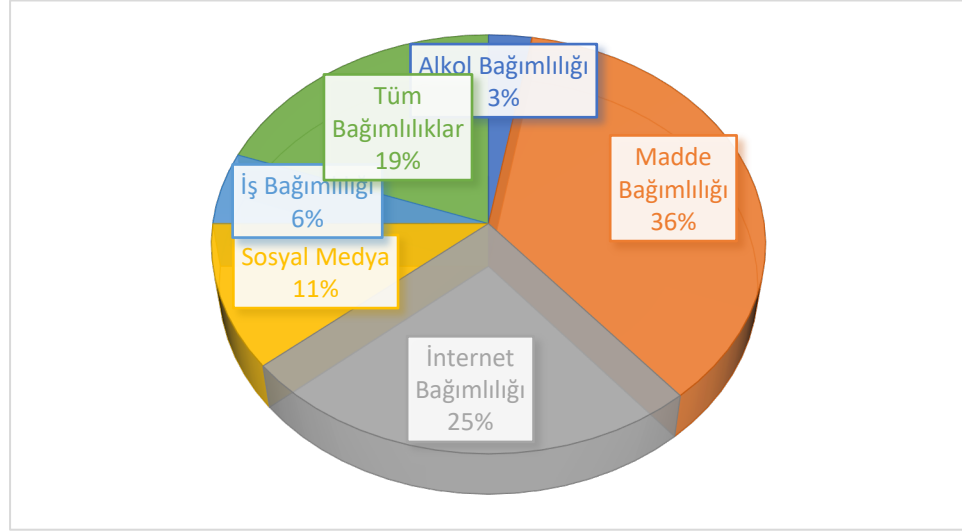
Şekil 1. Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde; çalışmaların yayımlanma aralığı 1998’den 2020 yılına kadar olduğu görülmektedir. Buna göre en çok yayın yapılan yıldan aza doğru incelediğimizde ise en çok yayın yapılan yıl 2019 yılında olduğu ve toplam 12 (%33,3) çalışma yapıldığı görülmektedir. 2017 yılında altı (%16,6) çalışma yapıldığı görülmektedir. 2018 ve 2016 yıllarında beşer (%13,8) çalışma yapılmıştır. 2020 yılı içinde dört (%11,1) çalışmaya ulaşılmıştır. 1998, 2003, 2013, 2014 yıllarında birer (%2,7) çalışma yapılmıştır. Genel olarak bağımlılık ve dindarlık çalışmaları beş yılda arttığını söylenebilir.

3. Çalışmalarda Ele Alınan Bağımlılık Türü

Bu bölümde “bağımlılık ve dindarlık çalışmalarında hangi bağımlılık türleri ele alınmıştır?” sorusunun yanıtı aranacaktır. Şekil 3’te çalışmaların konulara göre dağılımını verilmektedir.

Şekil 2. Konu Dağılımı Grafiği

Şekil 2 incelendiğinde dindarlık ve bağımlılık çalışmalarında en fazla ele alınan konu 13 (%36) çalışma ile madde bağımlılığı konusunda olduğu görülmektedir. İnternet bağımlılığının 9 (%25) çalışma ile ele alındığı görülmektedir. Tüm bağımlılıkların ortak bir şekilde ele alındığı çalışma sayısı ise 7'dir (%19). Sosyal medya bağımlılığını ele alan çalışma sayısına bakıldığında 4 (%11) çalışmanın olduğu görülmektedir. İş bağımlılığı konusunda 2 (%6) çalışma yapılmıştır. Alkol bağımlılığı ve konusunda ise sadece bir (%3) çalışma olduğu görülmektedir.

Bağımlılık dindarlık çalışmalarında en çok ilgi çeken konunun madde bağımlılığı konusu olduğu söylenebilir. Önemli ve yaygın bağımlılık olan sigara konusunda sadece bir tane çalışmanın olması ise dikkat çekicidir. Çalışmalarda ele alınan konuların çeşitliliğinin bağımlılık türlerine göre nispeten yetersiz olduğu da görülmektedir.

4. Çalışmada Kullanılan Araştırma Yöntemi

Bu bölümde “bağımlılık ve dindarlık araştırmaları yapılırken hangi araştırma yöntemi kullanılmıştır?” sorusuna yanıt aranmaktadır.

Tablo 2. Çalışmalarda Kullanılan Araştırma Yöntemi

Araştırma Yöntemi	Çalışma Sayısı
Nitel Çalışma	9
Nicel Çalışma	14

Karma (nicel+nitel)	4
Belirtilmemiş	9

Tablo 2 incelendiğinde bağımlılık ve dindarlık çalışmaları yapılırken en çok nicel araştırma yöntemi kullanıldığı görülmektedir. Buna göre 14 (%38,8) çalışmada nicel yöntem kullanılmıştır. Nitel yöntem kullanan çalışmalara bakıldığında bunların 9 (%25) tane olduğu görülmektedir. Karma yöntem kullanılan 4 (%11,1) çalışma olduğu görülmektedir. Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık çalışmalarında 9 (%25) çalışmada yöntem belirtilmemiştir.

5. Çalışmalarda Kullanılan Veri Toplama Aracı

Bu bölümde “Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık çalışmalarında hangi veri toplama araçları kullanılmıştır?” sorusuna cevap aranacaktır. Tablo 3’te çalışmalarda kullanılan veri toplama araçları verilmektedir.

Tablo 3. Çalışmada Kullanılan Veri Toplama Aracı

<i>Veri Toplama Aracı</i>	<i>Sayı</i>
Anket	9
Mülakat	1
Yarı yapılandırılmış Görüşme Formu	2
Görüşme	1
Literatür Taraması	1
Ölçek	2
İlişkisel Tarama+ Anket	1
Anket+ Ölçek	6
Katılımlı Gözlem+ Mülakat	2
Katılımlı Gözlem+ Mülakat+ Örnek Olay Çalışması	1
Belirtilmemiş	10

Veriler incelendiğinde tek veri toplama formu, iki veri toplama formu ve üç veri toplama formu kullanılan çalışmaların olduğu görülmektedir. Sadece anket kullanılan çalışma sayısı 9, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılan çalışma sayısı 2, ölçek kullanılan 2, mülakat, literatür taraması, görüşme araçları kullanılan çalışma sayısı ise birer tanedir.

Anket ve ölçek kullanılan çalışmaların sayısı 6, katılımlı gözlem+ mülakat kullanılan çalışma sayısı 2, katılımlı gözlem+ mülakat+ örnek olay çalışması kullanılan çalışma sayısı 1 tanedir. Tablo incelendiğinde Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık çalışmalarında 10 çalışmada kullanılan veri toplama formunun belirtilmediği görülmektedir.

6. Çalışmanın Yayımlandığı Yer

Bu bölüm “Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık çalışmalarının hangi yayım organlarınca yayımlanmıştır?” sorusuna cevap aramaktadır. Tablo 4’te çalışanların yayım yerlerine göre tasnifi verilmiştir.

Tablo 4: Çalışmaların Yayım Yeri

Yök Tez Merkezi	11
Addicta: The Turkish Journal of The Addiction	2
Ekev Akademi	2
Dini Araştırmalar Dergisi	1
Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	1
K. S. Ü. İlahiyat Dergisi	1
Diyanet İlmî Dergisi	1
Marife Dergisi	1
O. M. Ü. İlahiyat Dergisi	1
Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi	1
Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi	1
S. D. Ü. İlahiyat Dergisi	1
S. D. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi	1
The Journal of The Social Science	1
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	1
Gençlik Araştırmaları Dergisi	1
Medicine Science International Medical Journal	1
Dem Yayıncılık	2
Kaknüs Yayıncılık	1
Grafiker Yayıncılık	1
Sempozyum Bildiri Kitabı	3

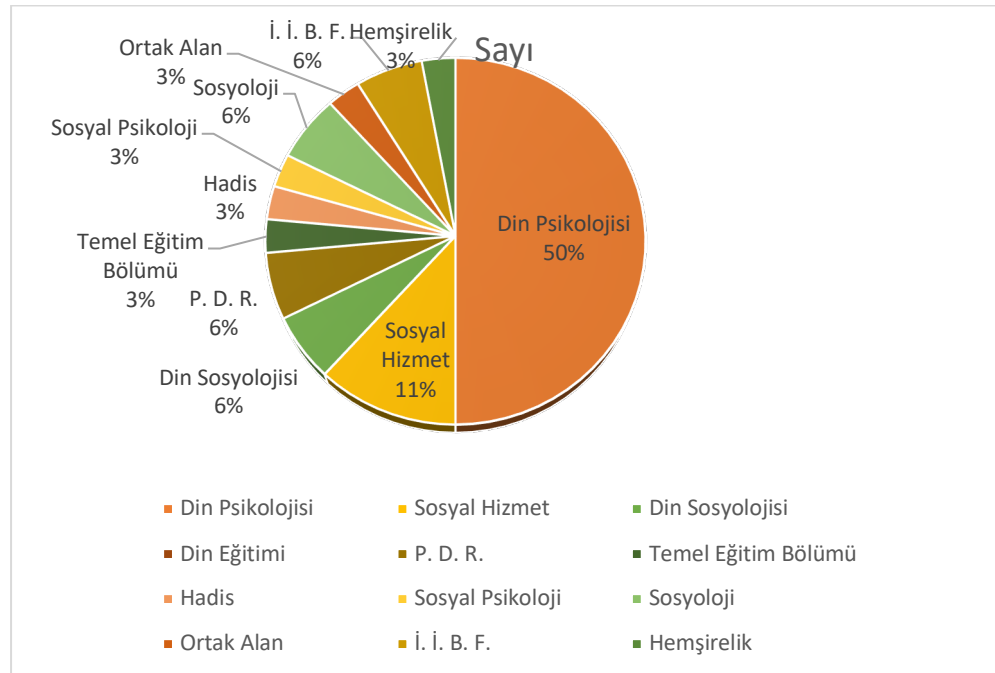
Tablo 4 incelendiğinde tez türünde yayımlanan çalışmaların Yök Tez Merkezi’nde yayımlandığı görülmektedir, bu çalışmaların sayısı 11’dir (%30,5).

EKEV Akademi ve Addicta: The Turkish Journal of The Addiction Dergilerinde ikişer tane yayın yapılmıştır. Dini Araştırmalar Dergisi, K. S. Ü. İlahiyat Dergisi, Diyanet İlmî Dergisi, Marife, O. M. Ü İlahiyat Dergisi, Uluslararası Afro-Avryasya Araştırmaları Dergisi, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, S. D. Ü. İlahiyat Dergisi, S. D. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, The Journal of The Social Science, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Gençlik Araştırmaları Dergisi, Medicine Science International Medical Journal dergilerinde birer (%2,7) yayın yapılmıştır. Dem yayıncılık etiketiyle bir kitap ve bir kitap bölümü yayımlanmış toplamda iki (%5,5) çalışma vardır. Kaknüs ve Grafiker Yayıncılıklarda birer (%1,7) çalışma yayımlanmıştır. Sempozyum bildiri kitaplarında ise 3 (%8,3) çalışma yayımlanmıştır.

7. Çalışmanın Yapıldığı Anabilim Dalı

Bu bölümde “Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık çalışmaları hangi anabilim dallarınca yapılmıştır?” sorusuna cevap aranacaktır. Şekil 4’te bağımlılık ve dindarlık çalışmalarının hangi anabilim dallarınca yapıldığı gösterilmektedir.

Şekil 3. Çalışmanın Yapıldığı Anabilim Dalı

Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık çalışmaları en fazla din psikolojisi anabilim dalında çalışan akademisyenler tarafından hazırlanmıştır. Bu alanda toplamda on sekiz (%50) çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaları toplamda

dört (%11) çalışma ile sosyal hizmet bölümünde yürütülen çalışmalar takip etmektedir. Din sosyolojisi, din eğitimi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık (PDR), sosyoloji, iktisadi ve idari bilimler (İİBF) bölümlerinde ikişer (%6), çalışma yapılmıştır. Hadis, temel eğitim bölümü, sosyal psikoloji ve hemşirelik bölümlerinde birer (%3) çalışma yapılmıştır. Farklı alanlardan akademisyenlerin hazırladığı (ortak alan) bir (%3) çalışma bulunmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada Türkiye’de 1998-2020 yılları arasında yapılmış dindarlık ve bağımlılık ilişkisini inceleyen toplamda otuz altı çalışma ve bu çalışmaların türü, çalışmanın yapıldığı yıl, çalışmada kullanılan yöntem, çalışmada kullanılan veri toplama tekniği, çalışmada araştırılan bağımlılık türü, çalışmanın yapıldığı anabilim dalı, çalışmanın yayımlandığı yer açılarından incelenmiştir.

Çalışmalar yayın türüne göre incelendiğinde Türkiye’de yapılan bağımlılık ve dindarlık araştırmaları en çok makale en az ise kitap şeklinde yapılmış olduğu, alana ilginin giderek arttığı, doktora tezi ve kitap olarak yapılan çalışmaların ise sadece bir tane olduğu görülmektedir. Çalışmaların yayımlandığı yıllara göre incelendiğinde en çok çalışmanın 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. 2020 yılında çalışmaların azalmasını salgın döneminde çalışmanın zorluklarına bağlayabiliriz.

Çalışmalarda ele alınan bağımlılık türleri incelendiğinde, en çok ilgi çeken konunun madde bağımlılığı konusudur. Önemli ve yaygın bağımlılık olan sigara konusunda ise sadece bir tane çalışma yapılmıştır. Bağımlılık çeşitlerine göre ele alınan konuların çeşitliliği ise azdır. Kumar ve sanal seks bağımlılığı gibi önemli bağımlılık çeşitlerinde dindarlık değişkeniyle hiç araştırma yapılmamıştır. Ayrıca İnternet teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle karşılaşmaya başladığımız ve daha da artacakmış gibi görünen sosyal medya (Facebook, İnstagram, Twitter vb.) bağımlılığı ve dindarlık arasındaki ilişki de incelenmeye muhtaç alanlar olarak görünmektedir. Bu alanlarla dindarlığın belli boyutlarıyla olan ilişkisi de incelenebilir.

Çalışmaların hangi yöntemle yapıldığına bakıldığında en fazla nicel yöntemle yapıldığı bunu nitel yöntemin ve karma yöntemin takip ettiği görülmektedir. Yöntem belirtmeyen hatırı sayılır sayıda çalışma vardır. Yöntem bilgisine ilişkin tam bilgi veren nitel ve karma yöntemli çalışmalarda ise genellikle benzer araştırma desenleri, örnekleme yöntemleri, örneklem grupları, veri toplama yöntemleri ve analiz teknikleri kullanılmıştır. Konunun bilimsel bir temele dayandırılması için ileride yapılacak olan çalışmalarda bu hususa dikkat edilmesi gerekmektedir. Aynı

zamanda farklı katılımcılar ile farklı veri toplama yöntemlerinin kullanılacağı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Böylelikle bulgulara ilişkin çeşitlilik artıracak ve daha detaylı verilere ulaşma imkanı oluşacaktır.

Çalışmalar yapıldıkları anabilim dallarına göre incelendiğinde çeşitliliğin hayli fazla olduğu görülmektedir. En fazla din psikolojisi bölümünde çalışıldığı görülmektedir. Sosyal hizmet, sosyoloji gibi çeşitli alanlarda yapılmış çalışmalar olmakla birlikte, bir tane de ortak alan çalışması vardır. Konunun farklı anabilim dallarınca ele alınması konun önemine işaret etmektedir. Bağımlılık konusunun, farklı disiplinler tarafından ele alınması alanın zenginleşmesine katkı sağlamakta, sorun alanlarının farklı yöntemlerle tanımlanmasına da olanak sağlamaktadır.

Sıraladığımız bu verilerle birlikte bağımlılık gibi hayati bir konunun ülkemizde yeterince çalışılmadığını ifade edebiliriz. Son dönemlerde özellikle çocuk ve ergenlerde davranışsal bağımlılıkların gittikçe arttığı bilgisinden hareketle bu sahada detaylı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu aşikardır. Çalışmalarda bağımlılığın fiziksel ve psikolojik etkilerinin ele alındığını görmekle birlikte din ve maneviyatın yeterli düzeyde bağımlılıkla ilişkisinin incelenmediğini de belirtmek gerekiyor. Halbuki gelişmiş ülkelerde bağımlılıkla mücadelede din ve maneviyat değişkenlerinin sıklıkla ele alındığını görmekteyiz. İnanç faktörünün bağımlılıklarla mücadelede etkili olduğunu gösteren çalışmaları da dikkate alarak bu alanda çalışan araştırmacılar için din, maneviyat ve bağımlılık ilişkisinin farklı yönlerinin ele alınıp çalışması gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Altuntaş, M., Öztürk, E., Arıkin, S. (2019). Madde Bağımlılığı Tedavisinde Manevi Desteğin Ekip Çalışması ile Yürütülmesi. *The Journal of The Social Science*, 5, 195-207. Doi:10.30520/tjsosci.509793
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Brome, D.R., Owens, M.D., Allen, K. ve Vevaina T. (2000). An Examination of Spirituality Among African American Women in Recovery From Substance Abuse. *Journal of Black Psychology*, 26, ss. 470-486.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Örnekleme yöntemleri*. <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf>. (E.T. 20.03.2021).
- Connors, N.A., Whiteside-Mansell, L. ve Sherman, A.C. (2006). Dimensions of Religious Involvement and Mental Health Outcomes Among Alcoholand Drug-Dependent Women, *Alcoholism Treatment Quarterly*, 24:1-2, 89-108.
- Çınar, F. (2019). Gençlik, Değerler ve Bağımlılık Profilleri Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43, 164-186.
- Ekşi, H. ve Çiftçi, M. (2017). Lise Öğrencilerinin Problemlı İnternet Kullanım Durumlarının Dinî İnanç ve Ahlaki Olgunluk Düzeylerine Göre Yordanması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 4, 181–206.
- Eryılmaz, A.; Deniz, M. E. (Ed). (2019). *Tüm Yönleriyle Bağımlılık*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gorsuch, R.L. (1995). Religious Aspects of Substance Abuse and Recovery. *Journal of Social Issues*, 51, ss. 65-83.
- Griffiths, M.D. (1997). Exercise Addiction: A Case Study. *Addiction Research*, 5: 161–168.
- Gürsu, O. (2016). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) Öğretmenlerinin İşe Bağımlılık Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 65, 393-404.
- Gürsu, O. (2018a). *Bağımlılık ve Din: Nöropsikolojik Bir Yaklaşım*. İstanbul: DEM Yayınları
- Gürsu, O. (2018b). Madde bağımlılığı ve din: HİGED Örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5, 37–54.
- Gürsu, O. (2020). İnancın Bağımlılık Karşısındaki Fonksiyonu. *Bütün Yönleriyle Bağımlılık ve Sosyal Hizmet El Kitabı*. (Edt. Sinan Zavalısız), Ankara: Grafiker yay. 269-299.
- Jarusiewicz, B. (2000). Spirituality and Addiction, *Alcoholism Treatment Quarterly*. *Alcoholism Treatment Quarterly*. Advance Online Publication. doi: 10.1300/J020v18n04_08
- Karlı, N. (2019). Gençlerde İnternet Bağımlılığı ve Dindarlık İlişkisi. *O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 225-260.

- Koenig, H.G., George, L.K., Meador, K.G., Blazer, D.G. ve Ford, S.M. (1994). Religious Practices and Alcoholism in a Southern Adult Population. *Hospital and Community Psychiatry*, 45, ss. 225-231.
- Köse, A. ve Ayten, A. (2014). *Din Psikolojisi*. (4. Baskı). İstanbul: Timaş Yayıncılık
- Kuss, D. J. ve Griffiths, M. D. (2020). *Psikoterapide İnternet Bağımlılığı*. Aslı Koyuncu (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Martı, H. (2018). Dinî ve Ahlâkî Boyutlarıyla Teknoloji Bağımlılığı. *Diyanet İlmi Dergisi*, 54, 107-120
- Narko, (2018). Genel Nüfusta Tütün, Alkol ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum ve Davranış Araştırma Raporu. *Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı*. Ankara.
- Ögel, K. (2018). *Bağımlılık ve Tedavisi Temel Kitabı* (2. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Pardini, D., Plante, T.G., Sherman, A. ve Stump, J.E. (2000). Strength of faith and its association with mental health outcomes among recovering alcoholics and addicts. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 19, 347-354
- Rounding, K., Lee, A., Jacobson, J.A., Ji, L.-J. (2012). Religion replenishes self-control. *Psychological Science*, 23, 635–42.
- Saparo, S., Roslizawaty, R.M., Munire, A. (2010). Uyuşturucu Kullanımın Önlenmesinde İmam Gazali Tarafından İleri Sürülen Değişime Doğru Altı Adım. (çev. Ali Rıza Aydın), *On Dokuz Mayıs Ü.İ.F.D.*, Sayı:28, ss. 221-229.
- Tokur, B. (2108). Stres ve Din, Her Hâl Gelip Geçicidir (2. Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları
- TÜİK, (2020). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679). E.T. 20.03.2021
- Uysal, E. (2005). Dindarlığın Ahlakî Temelleri Üzerine Bazı Düşünceler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/1, 41-59.
- Uzbay, T. (2009). Bağımlılık Yapan Maddeler ve Özellikleri, *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, cilt: 18, sayı: 6, 16-33.

<http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/2019-TURKIYE-UYUSTURUCU-RAPORU.pdf> (Erişim Tarihi: 27.01.2021).

[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanhalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanhalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) ((Erişim Tarihi: 27.01.2021).